

ELIDEGENÍTŐ HATÁS A MAGYAR PC-JÁTÉKOSOK NYELVHASZNÁLATÁBAN

Lantay Gyula

Bevezetés, témamegjelölés

A magyar anyanyelvű, számítógépes játékokat kedvelő nyelvhasználók döntő többsége elkerülhetetlenül rákényszerül az angol nyelv használatára. A játékoknak csak elenyésző százaléka kap magyar feliratot és még kisebb részükhöz készül magyar szinkron. A magyar anyanyelvi nyelvhasználók kénytelenek megszokni az angol szövegkörnyezetet és sokszor saját, játék közbeni nyelvhasználatukban fordítás nélkül használják az angol szavakat magyar mondatokban, magyar toldalékokkal ellátva őket. A különböző tartalomkövetítő rendszerek keresztül (pl. Steam, Battle.net, Origin, Uplay, stb.) a játékosok könnyen megtalálhatják egymást, hogy együtt játsszanak valamilyen online játékot, mely során elengedhetetlen a kommunikáció szóban és/vagy írásban. Bizonyos címek esetében rendszeresen rendeznek világmérte versenyeket és ezen eseményekről sokszor magyar kommentátorok közreműködésével készül közvetítés, melyet bárki megtekinthet.

Feltevésem szerint, mikor a magyar anyanyelvi nyelvhasználók angol szavakat látnak el magyar toldalékkal, bizonyos esetekben nem a magyar morfofonológiára jellemző tendenciákat követik, hanem előfordulnak olyan meglepő alakok, melyek egy elidegenítő hatás/transzparenciára való törekvés eredményeképp jönnek létre. Jelen írásban az általános birtoklásjelölő morféma viselkedését vizsgálom meg, mikor az angol nyelvű főnevekhez járul. A vizsgálódáshoz online tesztet tölttettem ki magyar anyanyelvű, saját bevallásuk szerint számítógépes játékokat rendszeresen használó adatközlőkkel. Jelen írás 1. pontjában kitekerek az általános birtoklásjelölő morfémára, valamint bemutatom magát az online kérdőívet, a vizsgálandó adatokat és az alkalmazott munkamódszert. A 2. pontban ismertetem az összegyűjtött adatokat, melyeket a 3. pontban optimalitáselméleti keretben elemzek.

1. A kutatás háttere, munkamódszere

Számítógépes játékok használata során a magyar anyanyelvű nyelvhasználók gyakran látnak el szóban és/vagy írásban angol töveket magyar toldalékokkal. Jelen tanulmány kizárólag az általános birtoklásjelölő morféma viselkedésével foglalkozik. E pontban röviden ismertetem az általános

birtoklásjelölő morfémának a kutatás szempontjából releváns tulajdonságait, majd bemutatom az adatgyűjtés során alkalmazott kérdőívet.

1.1. Az általános birtoklásjelölő morfémáról

Rebrus (2013) alapján négyféle *j*-toldalékot különböztethetünk meg: (i) az igék kötő-felszólító módjának *-j-* jele; (ii) az igék jelen idő kijelentő módú definit alakjaiban megjelenő *-ja*, *-játok*, *-ják*, és *-juk/jük* végződés; (iii) a névszók birtokos alakjaiban és a szám/személyjelölős infinitívusban megjelenő *-ja/je* és *-juk/jük* toldalékok, illetve (iv) a *-júl/jű* denominális melléknévképző. (vö. Rebrus 2013: 383) Jelen írás szempontjából a (iii) pontban megfogalmazott, a névszók birtokos alakjaiban megjelenő toldalék a releváns.

Az analitikus általános birtoklásjelölő morféma (a továbbiakban ÁBJ)¹ (vö. Rebrus 2000: 929-930) négy alakot vehet fel, úgymint *-ja/-je/-a/-e*. Rebrus (2013) úgy fogalmaz, hogy főnévi birtokosjelölés esetén, ha a fő által kifejezett entitás egyes számú, akkor a *j*-toldalékok csak 3. személyben jelenhetnek meg. Pl. E/3 *kalapja*, T/3 *kalapjuk*. A többi szám/személyben a birtokos alakok nem tartalmaznak *j*-t. Pl. *kalapom*, *kalapod*, *kalapunk*, *kalapotok*. (Rebrus 2013: 384)

A *C+j* kapcsolatokra vonatkozóan Rebrus (2013) három olyan természetes osztályt említ meg, amelyekre korlátozások vonatkoznak. Úgymint az alveolárisok (*t d n l*), a palatális nemfolyamatos hangok (*ty gy ny*) és a szibilánsok (*c dz cs dzs sz z s zs*). E három természetes osztályba tartozó hangok fő és toldalék határán és morfémán belül szinte sosem állnak *-j*-vel.

---

¹ Az analitikus toldalékok a főtől kívül eső morfológiai tartományban helyezkednek el, míg a szintetikus toldalékok közvetlenül csatlakoznak a főhöz, a fővel közös tartományban vannak. (Vö. Törkenczy – Siptár 2000:83) Az esetragok az accusativus és a superessivus kivételével analitikus toldalékok, míg a személyragok szintetikusak. (Bartos 2000: 712.)

1. táblázat: A *j* megjelenése különböző mássalhangzók után különböző morfológiai környezetekben

bal oldali környezet	Cj	szóösszetétel	tő+toldalék	morfémán belül	példa
alveoláris	tj dj nj lj	lehet	nincs	nincs	á[tj/cj]ön *lá[tj]a
palatális	tyj gyj nyj	van	nincs	nincs	ve[jj]el *ha[jj]a
szibiláns	szj sj zj zs j cs j dz j dzs j	van	nincs	ritka	v[ʒ]jel *r[ʒ]ja csoros[ʒ]lya
egyéb msh.	rj mj vj fj pj bj kj gj	van	van	van	fokjel rakja fáklya

A táblázat bemutatja, hogy *j* nem állhat alveoláris, palatális vagy szibiláns után. A jelen tanulmány szempontjából releváns, szibilánsra végződő tövet tartalmazó birtokos alakoknál a *j* nélküli alternáns megjelenése a tövégi mássalhangzó minőségétől függ. Palatális és szibiláns tövégek esetén nincs *j*. (vö. Rebrus 2013: 389) Általánosságban tehát az mondható el (vö. Rebrus 1998:163), hogy az a szabály, mely szerint az ÁBJ szibiláns és/vagy palatális mássalhangzó után *j* nélkül áll, produktív. Rebrus Péter továbbá kijelenti azt is, hogy a *j*-s alak létrehozhat „lehetetlen” mássalhangzó-kapcsolatokat is (*fájljia*, *görlje*, *kontrapunktja*, *barackja*, *baszkja*, *filmje*, *reformja*, *saftja*); ugyanakkor a *j* eltűnhet akkor is, ha egyébként lehetséges kapcsolatot hozna létre (*vonata*, *királysága*, *szenátora*). Ebből kifolyólag azt várhatjuk el az idegen eredetű, szibilánsra végződő tövektől, ha azokhoz a magyar ÁBJ járul, az *j* nélkül jelenik meg. Feltételezésem szerint azonban e tendencia nem kizárólagos, és előfordulnak olyan alakok is, ahol megjelenik a *j*.

1.2. A munkamódszerről (kérdőív, előfeszítés, adatközlők)

Ahhoz, hogy hipotézisem igazolást nyerjen, adatokat gyűjtöttem online kérdőív² segítségével. A kérdőív az ÁBJ viselkedéséről volt hivatott adatokat gyűjteni, mikor az angol tövekhez kapcsolódik. A teszt összesen 16 kitöltendő mondatból állt. Minden mondat során legalább kettő, legfeljebb öt

² Maga a kérdőív, miután már nem fogad újabb válaszokat, nem érhető el a továbbiakban az interneten.

szót kellett toldalékkal ellátnia az adatközlőknek. Az instrukciók során külön kihangsúlyozásra került, hogy az angol szavakat ne az angol helyesírásnak, hanem az adatközlő kiejtésének megfelelő alakot tükrözve kerüljön leírásra. Az instrukciókban a *bacon* alak került megemlítésre, amihez a javasolt írásképp a *békön* volt. A szavak nem mindegyike volt angol nyelvű. A magyar nyelvű tövek ellenőrzésül szolgáltak. Nem volt minden kitöltendő idegen eredetű fő releváns a vizsgálat során, ezek feladata az adatközlők figyelmének elterelése volt. Az instrukciók megfogalmazása során nem történt előfejsztés. A példamondatokban, ahol megjelent az ÁBJ, mindig a *j* nélküli alak állt. A teszt során is mindössze egyszer fordult elő *j*-s alakban az ÁBJ, a 9. kérdésben, mely így hangzott:

9. *Mije is van a ... (necromancer)? Plague ... (bats) vagy plague ... (rats)? Mindig elfelejtem, de a death ütése mellé kell ez is, ha ... (critical hit) akarok bevinni.*

A kérdőívben összesen 48 tövet kellett ellátniuk toldalékkal az adatközlőknek, ezek közül 36 szibilánsra (azaz érdes réshangra ([s], [z], [ʃ], [ʒ]) vagy affrikátára ([ts], [tʃ], [dʒ])) végződő fő volt. E 36 fő olyan szövegkörnyezetben fordult elő, hogy lehetőleg az adatközlők csak az ÁBJ toldalékkal való ellátásukat érezzék nyelvtanilag helyesnek. Az egyéb, figyelemelterelésből jelenlévő példaszavakkal jelen írásban nem foglalkozom a továbbiakban. A vizsgálat szempontjából releváns 36 fő közül 25 angol, 9 pedig magyar nyelvű volt. A tövek az utolsó mássalhangzójuk szerint csoportosítva a következők (a szavak sorrendje nem tükrözi a kérdőívben elfoglalt helyüket):

- [s]: *boss; cross; dress; fox; race; hossz.*
- [z]: *booze; breeze; goose; maze; borz; méz.*
- [ʃ]: *bush; cash; dash, rush, kés; hús.*
- [ts]: *bats; boots; hats; rats; bérc; szanitéc.*
- [tʃ]: *patch; peach; torch; witch; gyümölcs; korcs.*
- [dʒ]: *bridge; cage; mage; rage.*

Az angol tövek (melyek magyar nyelvű fordítása nem szerepelt a kérdőívben) kiválasztása során az elsődleges szempont az volt, hogy nagy valószínűséggel ismerjék a magyar anyanyelvű, számítógépes játékokkal játszó adatközlők. Amint a felsorolásból leolvasható, a [ʒ]-re végződő tövekre nem tért ki a vizsgálat. Minden szibiláns esetében 4 angol és 2 magyar nyelvű tövet kellett ellátni az adatközlőknek az ÁBJ-vel. Ez alól az [s] végű tövek a kivételek. Itt 5 angol és 1 magyar nyelvű fő jelent meg. E szándékolatlan eltérés sajnálatos módon már csak a beérkezett adatok összesítése során tűnt fel, így

korrigálására már nem volt mód ebben a kutatásban. A [ts]-re végződő angol tövek mindegyike [t]-re végződő, többes számban álló főnév. Ennek oka, hogy - az előzetes megfigyeléseim alapján - az egymás mellett álló [t] és [s] hangok [ts]-vé olvadnak össze a magyar anyanyelvi nyelvhasználók beszédében. Az, hogy többes számban álló töveket kellett ellátniuk az ÁBJ-vel a magyar anyanyelvű adatközlőknek, nem okozott problémát. Nem történt továbbá adatgyűjtés [dʒ]-re végződő magyar tövekről, ami ezen tövek rendkívül alacsony számával magyarázható. Külön említést érdemel a [z]-re végződő tövek között szereplő *goose* alak. A 'liba' jelentésű angol főnév helyes írásmódja *goose*, a szóvégi szibiláns pedig [s], ellentétben a kérdőívbe bekerült írásképp sugallta [z]-vel. A magyar anyanyelvi nyelvhasználók kiejtése gyakran eltér a hivatalos angol kiejtéstől. Bizonyos szavakat másképp ejtenek, mint az angol anyanyelvű nyelvhasználók. Ilyen pl. a *James* vagy *Jones* tulajdonnevek. Míg egy angol anyanyelvű nyelvhasználó kiejtésében a tő utolsó hangja [z], addig a magyar anyanyelvi nyelvhasználók nagy része [s]-nek ejti. Véleményem szerint hasonló jelenség tapasztalható a *goose* tő esetében is. Előzetes megfigyelésem alapján ugyanis több magyar anyanyelvi nyelvhasználó kiejtésében a *goose* tő végén álló szibiláns [z]. Annak érdekében, hogy az adatközlők otthonosan érezzék magukat, az írásképpen igazodtam a kiejtéshez. Néhány adatközlőnek feltűnt a hiba, ám még az ő válaszaikban sem jelent meg [s]-re végződő alakja a vizsgált tőnek³.

2. A beérkezett adatok

A tesztet összesen 56 adatközlő töltötte ki, ez azonban nem jelenti azt, hogy minden egyes vizsgálni kívánt tőhöz 56 értékelhető válasz is érkezett. A kitöltők egy része láthatóan meggondolta magát a teszt során és az első néhány kérdés megválaszolása után értékelhetetlen adatokat közölt. Más részük számára valószínűleg ismeretlen volt egy-egy angol tő jelentése és ezért az instrukcióknak megfelelően mínuszjelet írtak a hiányzó helyre. Az adott tőre beérkezett kitöltések nem mindegyike minősült hasznos adatnak, hiszen sokszor olyan toldalékkal látták el a töveket az adatközlők, melyek a vizsgálat szempontjából irrelevánsak. Más esetekben egész egyszerűen ragozatlan alakban hagyták a tövet. A magyar nyelvű ellenőrző példák esetében is tapasztalható nem releváns toldalékok, illetve ragozatlan alakok megjelenése. Magukat az adatközlőket teljes anonimitás övezi. Nincs információ sem

---

³ A kutatás újabb szakaszában már hanganyagok rögzítését végeztem, a *goose*-nak itt is [z]-s kiejtése tapasztalható.

nemükről, sem életkorukról, sem lakhelyükről vagy éppen iskolai végzettségükről. Az eredményeket nem volt lehetőség adatközlők szerint csoportosítani, így nem lehet megállapítani, hogy egy bizonyos adatközlő mely válaszokat adta pl. az 1. és a 2. kérdésre. Ugyanakkor egy adott adatközlő egy adott mondatra adott válaszai együtt jelentek meg, így az látható, hogy az adatközlő egy adott mondat kitöltéseit hogyan oldotta meg. A beérkezett adatokat a rendszer táblázatban összegyűjtve tette elérhetővé. Ha két adatközlő betűre pontosan ugyanazt a választ adta, ezek nem kerültek a táblázatban új sorba, hanem az ilyen válaszok összeadódtak és csupán egy sorát foglalták el a táblázatnak. Mögöttük zárójelben feltüntetve a teljesen azonos válaszok darabszáma. A beérkezett eredmények az 1. táblázatban látható mintázatban jelentek meg (az 1. kérdésre érkezett beküldések alapján *(Ennek a ... (chapter) a green dragon a legkeményebb ... (boss)).*⁴

2. táblázat: Az első kérdésre beérkezett válaszok egy részének összefoglalása

cseptörnek; bossza (17)
csapternek; bossza (2)
csepternek; bossza (2)
cseptör; bossz
cseptörnek; bosszja
chapter-nek; boss-a

A kiértékelés során nem zártam ki az olyan, a vizsgálódás szempontjából releváns, tehát az ÁBJ-t *j-s* alakkal tartalmazó válaszokat, melyek ugyan megőrizték az angol helyesírást, ha az adatközlő a kérdés egy más angol szavát már magyar helyesírással adta meg. Az ilyen esetek nagy valószínűséggel az adatközlő koncentrációjának felületessége és nem a kiejtés ismerete hiányának tudható be. Az összes beérkezett és kiértékelt adat táblázatban összefoglalva:

---

⁴ A válasznak csak a ragozott, kiejtés szerint leírt szót/szavakat kellett tartalmaznia, nem volt szükséges a teljes mondatot újra leírni.

3. táblázat: A kérdőívvel összegyűjtött kiértékelt adatok

A tövek utolsó mássalhangzója	A vizsgált tövek	Az összes kitöltés darabszáma	A hasznos kitöltések darabszáma	Az ÁBJ-j-s megjelenése
[s]	<i>boss</i>	56	53	2
	<i>cross</i>	54	47	6
	<i>dress</i>	54	46	1
	<i>fox</i>	52	39	6
	<i>race</i>	51	41	0
	<i>hossz</i>	54	53	0
[ʃ]	<i>bush</i>	52	46	9
	<i>cash</i>	54	18	1
	<i>dash</i>	54	44	4
	<i>rush</i>	55	50	5
	<i>kés</i>	55	37	0
	<i>hús</i>	54	53	0
[z]	<i>booze</i>	52	49	5
	<i>breeze</i>	50	46	4
	<i>goose</i>	52	35	3
	<i>maze</i>	50	48	2
	<i>borz</i>	52	51	0
	<i>méz</i>	53	38	0
[ts]	<i>bats</i>	53	33	0
	<i>boots</i>	54	46	1
	<i>hats</i>	54	37	1
	<i>rats</i>	53	30	0
	<i>bérc</i>	50	47	0
	<i>szanitéc</i>	52	51	0
[tʃ]	<i>patch</i>	55	54	1
	<i>peech</i>	51	46	3
	<i>torch</i>	53	27	2
	<i>witch</i>	51	51	0
	<i>gyümölcs</i>	51	48	0
	<i>korcs</i>	50	38	1
[dʒ]	<i>bridge</i>	51	44	1
	<i>cage</i>	51	50	1
	<i>mage</i>	54	43	0
	<i>rage</i>	55	48	0
Σ		1792	1487	59

3. Optimalitáselméleti megközelítés

Az eredmények alapján azt láthatjuk, hogy az ÁBJ, ha szibilánsra végződő magyar vagy angol tövekhez járul, akkor az esetek döntő többségében a *j* nélküli alakot veszi fel, ugyanakkor előfordulnak ellenpéldák is. Az elkövetkezőkben optimalitáselméleti keretben⁵ közelítjük meg a jelenséget.

Első lépésként vegyük fel a következő korlátokat (Prince–Smolensky 1993, Siptár–Szentgyörgyi 2013):

- (1) MIND(szeg) Minden bemeneti szegmentumnak van megfelelője a kimenetben (törölni tilos).
- (2) CSAK(szeg) Minden kimeneti szegmentumnak van megfelelője a bemenetben (betoldani tilos).

E két korlát segítségével vizsgáljuk meg a *borz* fő viselkedését optimalitáselméleti keretben. A magasabbra rangsorolt MIND(szeg) korláttal a következő eredményt kapjuk:

(3) *borza*

	/borz/ + ÁBJ	MIND(szeg)	CSAK(szeg)
	borzo		
	borzjo		
	borzojo		*!
	borz	*!	

Ebben a formában a rendszerünk mind a *borza*, mind a *borzja* alakot is optimális alaknak hozza ki. Szükségünk van tehát egy olyan korlátra, amelyet a *borzja* alak áthág, a *borza* viszont nem. A SZÓTAGSZERK korlát, mely a szótagok jólformáltságát várja el (vö. Siptár és Szentgyörgyi 2013: 87-8) nem segít a kialakult helyzeten, hiszen mindkét alak szótagjai jólformáltak. Szükségünk van egy olyan korlátra, amit az ÁBJ-nek a *j* nélküli alakja nem hág át.

(4) *Sj Szibiláns után nem állhat *j*.

A következő korlátsorrenddel *Sj>>MIND(szeg),CSAK(szeg) ezt az eredményt kapjuk:

⁵ Az általam alkalmazott jelölések a következők: az optimális jelöltet, azt az alakot, amely a valóságos kimenet lesz, jobbra mutató kéz () jelöli. Az optimális jelöltet, ha ugyan neki kelle-ne megjelennie optimális alakként, ám a kiértékelő komponens mégis egy másik jelöltet hoz ki győztesnek a versenyből, szomorú arc () jelzi. Ilyen esetben, a győztesnek kihozott, de nem optimális alakot bombával () jelölöm.

(5) *borza*

/borz/ + ÁBJ	*Sj	MIND(szeg)	CSAK(szeg)
 borz			
borzj	*!		
borzoj			*!
borz		*!	

Mivel korábban azt láthattuk, hogy a MIND(szeg) és a CSAK(szeg) korlátokat csak azon alakok sértik meg, melyeket nem szeretnénk optimális kimeneti alakként látni, ezek egymáshoz viszonyított helyét nem rangsoroltuk (ezt jelzi a szaggatott vonal a két korlát között). A korlátok illetén rangsorolása⁶ a szibilánsra végződő töveknél, ha azokhoz ÁBJ járul, mindig a *j* nélküli alakot hozza ki optimális alaknak, hiszen a *Sj korlátot sérti az ÁBJ *j*-s alternánása, két jelöltet pedig a MIND(szeg) és a CSAK(szeg) korlátok ejtenek ki a versenyből. Ugyanakkor, amint azt korábban láthattuk, az adatközlők produkáltak olyan alakokat is, ahol a szibilánsra végződő tövet *j*-vel álló ÁBJ követ. Értelemszerűen egy ilyen alak nem tud kijönni győztesnek a versenyből a jelenlegi rendszerünkben. A (6) tábla az angol *race* fő magyar ÁBJ-vel ellátott alakját mutatja:

(6) *részje*

/re:s/ + ÁBJ	*Sj	MIND(szeg)	CSAK(szeg)
 re:se			
 re:sje	*!		
re:seje		*!	
re:s			*!

Szükségünk van egy további korlátra, mellyel szemléltetni tudjuk azt az elidegenítő hatást, ami bizonyos adatközlőknél életbe lépve szibilánsra végződő tövekhez *j*-s alakú ÁBJ-t követel meg. Mindenképp szükséges ez az újabb korlát, hiszen a jelenlegiek bármilyen sorrendben történő alkalmazása mellett mindig a *j* nélkül álló ÁBJ-vel ellátott alak kerül ki győztesen a versenyből.

⁶ Valójában ugyanezt az eredményt kapnánk bármilyen más sorrenddel (és teljes rangsorolatlan-sággal is), hiszen a négy versengő jelölt közül három áthág egy-egy korlátot, így értelemszerűen csak a minden korlátnak eleget tevő jelölt nyeri meg a versenyt.

Feltételezésem szerint a magyar anyanyelvi nyelvhasználók egy része az általuk idegennek érzett alakokat különálló izolátumként kezelik és nem alkalmaznak rájuk olyan eljárásokat, melyeket a magyar, vagy idegennek nem érzett szavak esetében. A nyelvhasználó, mikor e rendhagyó alakokat produkálja, egyféle elidegenítő eljárást alkalmaz, melynek egyik fontos aspektusa a transzparenciára való törekvés, azaz, hogy a szótag- és morfématár egybeessen. Rangsoroljunk magasra egy olyan korlátot, amely azt várja el, hogy ha tőhöz az ÁBJ járul, szótagolás során a tő nem bomlik meg, hanem külön szótagba kerül az ÁBJ-től. Azaz a korlátunkat az ÁBJ *j*-s alakja nem sérti meg. Hiszen ha a *rész* tőhöz *j*-vel járul az ÁBJ, és az így kapott *részeje* alakot szótagoljuk, mindaz, ami a bemenetben/tőmorfémaiban ugyanannak a szótagnak a része, az ugyanannak a szótagnak marad a része a kimenetben/toldalékolt alakban: *rész-je*. Ugyanakkor ha *j* nélküli ÁBJ járul a tőhöz, szótagolás során a tőmorféma megbomlik: *ré-sze*. Az új hűség korlátunk a következő:

- (7) HŰ-IO(sztg) A tőmorféma szótagolása a toldalékolt alakokban is ugyanolyan, mint az alanyesetben.

Esetünkben a HŰ-IO(sztg) korlát azt követeli meg, hogy az, ami a bemenetben egy szótagban van, a kimeneti alakban is maradjon ugyanabban a szótagban. Azaz – jelen esetben – azonos szótagolást vár el egy szó alanyesetű és az ÁBJ toldalékkal ellátott alakja között.

Nézzük meg, mi történik, ha a HŰ-IO(sztg) korlátot első helyre rangsoroljuk, a többi, korábban alkalmazott korlátok sorrendjén pedig nem változtatunk.

(8) *részje*

/re:s/ + ÁBJ	HŰ-IO(sztg)	*Sj	MIND(szeg)	CSAK(szeg)
re:se	*!			
⊗ re:sje		*!		
re:seje	*!			*
● re:s			*	

Rendszerünk még mindig nem tökéletes, hiszen bár a HŰ-IO(sztg) korlát mindjárt a verseny elején kiejti a *része* és a *részeje* jelölteket (a tő mindkét esetben megbomlik: *ré-sze*, *ré-sze-je*), az öt követő *Sj korlát kiejti a *részje* alakot, így az optimális alak a *rész* lesz. Lehetséges megoldás volna az *Sj korlátot a MIND(szeg) korlát mögé rangsorolni, hiszen a *Sj korlátot csak a *részje* alak, a MIND(szeg) korlátot csak a *rész* alak sérti, mivel pedig a másik két jelöltet korábban kiejti a HŰ-IO(sztg) korlát, a HŰ-IO(sztg) korlát alkalmazása után csak az említett két jelölt marad a versenyben. Ekkor a következő eredményt kapnánk:

(9) részje

/re:s/ + ÁBJ	HŰ-IO(sztg)	MIND(szeg)	*Sj	CSAK(szeg)
re:se	*!			
☞ re:sje			*	
re:seje	*!			*
re:s		*!		

Rendszerünk a korlátok ilyen sorrendjével a kívánt eredményt adja, a megoldással azonban mégsem lehetünk elégedettek. Mivel magyarázzuk azt, hogy a magyar anyanyelvi nyelvhasználók, mikor az elidegenítő hatást alkalmazzák, nem csak új korlátot vezetnek be, de azon korlátok sorrendjét is módosítják, melyek akkor vannak érvényben, ha az elidegenítő hatás nincs jelen? A probléma lehetséges feloldása az volna, ha az elidegenítő hatás megjelenését opcionálisként kezeljük. A nyelvhasználó választás elé kényszerül minden alkalommal, mikor szibilánsra végződő tövet lát el ÁBJ-val: idegennek érzi-e a tövet és alkalmazza a HŰ-IO(sztg) korlátot és a tövet izolált formaként kezeli, vagy nem lépteti érvénybe az elidegenítő hatást, és az idegennek nem érzett tövekre is alkalmazott korlátsorrendet használja. E választást a HŰ-IO(sztg) és a *Sj korlátok azonos helyre való rangsorolásával szemléltetjük. Ehhez azonban ismét változtatnunk kell a korlátok sorrendjén. A (9) táblában látható korlátsorrendet természetesen nem tudjuk használni, hiszen a HŰ-IO(sztg) és a *Sj korlátok között ott található a MIND(szeg) korlát. A (8) táblánál alkalmazott korlátsorrenddel pedig szintén nem lennének előrébb, hiszen a verseny elején pont az a két jelölt esne ki a versenyből, amelyeknek az optimális kimeneti jelölteknek kell lenniük, attól függően, hogy a nyelvhasználó alkalmazza-e az elidegenítést vagy sem:

(10) részje/része

/re:s/ + ÁBJ	HŰ-IO(sztg)	*Sj	MIND(szeg)	CSAK(szeg)
☹ re:se	*!			
☹ re:sje		*!		
re:seje	*!			*
☼ re:s			*	

Ezért próbálkozzunk meg a következő korlátsorrend alkalmazásával: MIND(szeg),CSAK(szeg)>>HŰ-IO(sztg),*Sj. Ekkor a magyar anyanyelvi nyelvhasználó választás elé kényszerül, hogy az ÁBJ *j*-vel álló alternánsát preferáló HŰ-IO(sztg), vagy az ÁBJ *j* nélkül álló alternánsát preferáló *Sj korlátot alkalmazza korábban, egyszersmind döntve arról, hogy idegenként kezeli-e a tövet, vagy sem. Táblánkon ezt a választást, a HŰ-IO(sztg) és *Sj

korlátok egymáshoz viszonyított rangsorának megállapíthatatlanul hagyását szaggatott vonallal jelöljük. A szaggatott vonal két oldalán lévő korlátok alkalmazási sorrendjéről a nyelvhasználó szabadon dönt. Amikor a nyelvhasználó az elidegenítés/transzparenciára való törekvés alkalmazása vagy annak figyelmen kívül hagyása felől dönt, megállapítja a HŰ-IO(sztg) és a *Sj korlátok egymáshoz viszonyított rangsorát is.

(11) *része, részje*

/re:s/ + ÁBJ	MIND(szeg)	CSAK(szeg)	HŰ-IO(sztg)	*Sj
☞ re:sɛ			(*)	
☞ re:sjɛ				(*)
re:sɛjɛ		*!	*	
re:s	*!			

A (11) alatti táblán láthatjuk eljárásunk szemléltetését. A MIND(szeg) és CSAK(szeg) korlátok mindjárt a verseny elején kiejtik a két nem releváns alakot a *részeje* és *rész* jelölteket. A másik két jelölt sorsáról a nyelvhasználó dönt: amennyiben az anyanyelvi nyelvhasználó alkalmazza az elidegenítést/transzparenciára való törekvést, úgy a HŰ-IO(sztg) korlát hatása lép érvénybe korábban és azonnal kiejti a versenyből a *része* jelöltet, a versenyt tehát a *részje* alak nyeri meg. Ha pedig a nyelvhasználó figyelmen kívül hagyja az elidegenítő hatást/transzparenciára való törekvést, úgy a *Sj korlátot alkalmazza korábban, ami a *részje* alakot ejti ki a versenyből, a versenyt tehát a *része* alak nyeri meg, ez jelenik meg a felszínen.

Összefoglalás

A magyar anyanyelvű nyelvhasználók angol nyelvű számítógépes játékok használata során sok esetben nem fordítják le az angol szavakat magyarra, mikor azokat magyar szöveggörnyezetben használják és az angol töveket magyar toldalékkal látják el az online játékok alatti kommunikáció során. Feltételezésem az volt, hogy mikor a magyar anyanyelvi nyelvhasználó ÁBJ-vel lát el szibilánsra végződő töveket, az ÁBJ-j-s alakváltozata is megjelenik, annak ellenére, hogy az elvárt forma a *j* nélküli alakváltozat lenne. Feltételezésem alátámasztására kérdőívet töltöttem ki magyar anyanyelvi nyelvhasználókkal, akik saját bevallásuk szerint gyakran játszanak számítógépes játékokkal. Az összegyűjtött 1487 hasznos adat közül 59 alkalommal jelent meg az ÁBJ szibiláns után *j*-s alakban. A jelenséget optimalitáselméleti keretben közelítettem meg. A HŰ-IO(sztg) korlát alkalmazásával azt az elidegenítő hatást/transzparenciára való törekvést érzékeltettem, amelyet azok a magyar

anyanyelvi nyelvhasználók alkalmaznak, akik szibilánsra végződő tőhöz az ÁBJ *j*-s alakváltoztatást tapasztják. Amikor a magyar anyanyelvi nyelvhasználó egy szót idegennek érez, azt izolátumként kezeli és nem veti alá olyan eljárásoknak, melyeket a magyar, vagy idegennek nem érzett/idegenként nem kezelt szavak esetében alkalmaz. A HŰ-IO(sztg) korlát azonos szótagolást vár el az idegen eredetű, szibilánsra végződő tő alanyesetű és az ÁBJ toldalékkal ellátott alakja között. A MIND(szeg) és CSAK(szeg) korlátok mögé rangsorolt (hiszen e két korlát gondoskodik a számunkra nem releváns jelöltek kiejtéséről) HŰ-IO(sztg) korlát azonos helyet foglal el a *Sj korláttal, így a nyelvhasználónak választania kell, melyik korlátot alkalmazza korábban a kettő közül. Amennyiben egy tövet idegennek érez, úgy a HŰ-IO(sztg) korlát hatása lép korábban életbe és a versenyt az a jelölt nyeri meg, mely esetében az ÁBJ *j*-s alakjában járul a tőhöz. Ellenkező esetben a nyelvhasználó a *Sj korlátot alkalmazza korábban, a versenyt pedig a *j* nélküli ÁBJ-vel álló tő nyeri. E megoldás értelmében a korlátok rangsora állandó és könnyedén tudja szemléltetni az elidegenítő hatásnak/transzparenciára való törekvésnek kitett és ki nem tett alakok viselkedését.

Hivatkozások

- Bartos Huba 2000. Az inflexiók jelenségek szintaktikai háttere. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*. Budapest, Akadémiai Kiadó 653–762.
- Oravecz Csaba, Várad Tamás, Sass Bálint 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In *Proceedings of LREC 2014*. <http://mnsz.nytud.hu/>
- Prince, Alan – Paul Smolensky 1993. *Optimality Theory: Constraint interaction in generative grammar*. Technical Report 2, Rutgers University Center for Cognitive Science, Cambridge, Mass. MIT Press.
- Rebrus Péter 1998. A -ja/-je/-a/-e/-i/-Ø morfémáról. In Büky László – Maleczki Márta (szerk.): *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei 3*, Szeged, JATE, 149–67.
- Rebrus Péter 2000. Morfofonológiai jelenségek. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 763–947.
- Rebrus Péter 2013. Miért nincs *j*? In Benő Attila – Fazekas Emese – Kádár Edit (szerk.) „...hogyan legyen a víznek lefolyása...” *Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadó, 383–401.
- Siptár Péter – Szentgyörgyi Szilárd 2013. *Optimális esszék a magyar fonológiáról*. Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó.
- Törkenczy Miklós – Siptár Péter 2000. Magánhangzó-semmi váltakozások a magyarban. *Nyelvtudományi Közlemények* 97: 64–130.